

Piotr Florencjan Szymański OFM

Przedmiot nawrócenia w świetle wypowiedzi Ap 3, 3a

Określenie przedmiotu nawrócenia, tzn. odczytanie treści parenetycznej wezwania Chrystusa skierowanego względem wspólnoty w Sardes (Ap 3, 3a) jest celem niniejszego studium. Znajduje się ono pod koniec listu, którego zawartość nie sugeruje wprost, jaki wymiar życia chrześcijańskiego winni zmienić wierni tego kościoła. Wydaje się zatem zasadne pewne powiedzenie w tej kwestii.

Właściwą analizę poszczególnych terminów poprzedzą obserwacje literackie dotyczące samego tekstu (krytyka, kontekst, struktura i gatunek).

Tekst: tłumaczenie, krytyka

Μνημόνευε οὖν πῶς εἴληφας καὶ ἤκουσας καὶ τήρει καὶ μετανοήσῃς. („Pamiętaj więc, jak wziąłeś i usłyszałeś, strzeż tego i nawróć się!”).

Krytyka tekstu 3, 3a zwraca uwagę na dwie alternatywne lekcje. Opuśczenia spójnika οὖν (s 69. 2329 gig t sy^{ph}; Prim) i frazy καὶ ἤκουσας καὶ τήρει (1006. 1841 M^K) są zbyt słabo poświadczane, aby je uznać za oryginalne. W w. 3b zamieniano m.in. czasownik γρηγορήσης na μετανοήσης (s⁷; Prim) lub μετανοήσης μηδε γρηγορήσης (2050 t bo). Zamiany te wydają się być korektami stylistycznymi, przy czym ostatni wariant łączy poprzednie lekcje (*lectio conflata*).

Kontekst

Jak wspomniano na wstępie, powyższy fragment znajduje się w liście do Kościoła w Sardes, a ściślej rzecz biorąc w korpusie tego pisma, który otwiera stwierdzenie οὐδα (3, 1b). Drugim stałym elementem tej części jest egzortacja partykularna, na którą wskazuje pierwszy czasownik w trybie rozkazującym (w. 2. 3a). W czterech listach, których wspólnoty zostały wezwane do nawrócenia (I, III, V, VII), można wyróżnić trzy generalne tematy, poruszane w ich korpusach: pochwałę, naganę i upomnienie ku

nawróceniu łącznie z groźbą sądu¹. Poprzez analizę syntaktyczną F. Hahn² wyznaczył wszystkie charakterystyczne elementy owej konstrukcji: (1) rozpoznanie bieżącej sytuacji wspólnot, (2) krytyka postaw, którą trzy razy rozpoczyna charakterystyczne wyrażenie ἀλλὰ ἔχω κατὰ σοῦ (2, 4. 14. 20), (3) imperatyw nawrócenia w formie μετανόησον οὖν (2, 16), μημύονε οὖν (... μετανόησον (2, 5; 3, 3) lub ζήλευε οὖν καὶ μετανόησον (3, 19), (4) objawienie rozpoczynające się partykułą ἰδοῦ, funkcjonujące jako proklamacja sądu lub obietnicy zbawienia (2, 10. 22; 3, 9. 20), (5) trzy formy motywu *przyjścia* Chrystusa, który również zapowiada obietnicę zbawienia lub sądu: ἔρχομαι (2, 5. 16; 3, 11), ἦξω (2, 25; 3, 3), εἰσελεύσομαι (3, 20), (6) różne zalecenia odnośnie do spraw, których wspólnoty winny się wystrzeżać (2, 10; 3, 11).

W świetle powyższych powiązań kontekstu widać, że analizowany tekst (3, 3a) zawiera charakterystyczne sformułowanie w trybie rozkazującym μημύονε οὖν (...) μετανόησον (2, 5; 3, 3; por. 2, 16; 3, 19).

Gatunek

Ta część pism, w której widnieje w. 3, 3a, zawiera najwięcej elementów zmiennych, co sprawia, że wokół określenia jej pochodzenia literackiego opinie są dość zróżnicowane³. Trudno zdecydowanie określić, czy autor dokładnie wzorował się na mowach lub listach prorockich, czy też kierował

¹ Por. D. W. HADORN, *Die Offenbarung des Johannes*, Leipzig 1928, s. 37-38.

² Zob. F. HAHN, *Die Sendschreiben der Johannesapokalypse. Ein Beitrag zur Bestimmung prophetischer Redeformen*, [w:] *Tradition und Glaube. Das frühe Christentum in seiner Umwelt. Festgabe für K. G. Kuhn zum 65 Geburtstag*, hrsg. von G. Jeremias, H.-W. Kuhn, H. Stegemann, Göttingen 1971, s. 370.

³ Korpus pism rozpoczynający się od οἶδα może nawiązywać do: (1) dwóch rodzajów mowy prorockiej: parenetycznej nawrócenia (2, 4-5. 12-17. 18-29; 3, 1-6. 14-22) oraz zbawienia, która w czystej formie znajduje się w 2, 8-11 (U. B. MÜLLER, *Prophezie und Predict im Neuen Testament. Formgeschichtliche Untersuchungen zur urchristlichen Prophezie*, Tübingen 1975, s. 47-104); (2) formy przymierza, stanowiąc część zwaną historycznym prologiem i napomnieniem (W. H. SHEA, *The Covenantal Form of the Letters to the Seven Churches*, „Andrews University Seminary Studies” 21 (1983), s. 71-84); (3) listów prorockich – słowo οἶδα niejednokrotnie używano jako wprowadzenia do korpusu listów, natomiast z tradycją prorocką łączy je zwłaszcza motto w 2, 23: „Ja jestem Ten, co przenika nerki i serca” (K. BERGER, *Apostelbrief und apostolische Rede: Zum Formular frühchristlicher Briefe*, „Zeitschrift für die neutestamentliche Wissenschaft und die Kunde der älteren Kirche” 65 (1974), s. 213-214); (4) retoryki greckiej jako *narratio*: 2, 2-3. 9. 13-15. 19-21; 3, 1b. 8. 10. 15-18 i *propositio*: 2, 4-6. 10. 16. 22-25; 3, 2-4. 8-11. 19-20 (J. T. KIRBY, *The Rhetorical Situations of Revelation 1-3*, „New Testament Studies” 34 (1988), s. 197-207); (5) edyktów królewskich jako *narratio*: 2, 1-4. 6. 9. 13-15. 19-20; 3, 1b. 4. 8. 15 i *dispositio*: 2, 5-6. 10. 16. 22-25; 3, 2-4. 9-11. 16-20 (D. E. AUNE, *The Form and Function of the Proclamations to the Seven Churches (Revelation 2-3)*, „New Testament Studies” 36 (1990), s. 190-192).

się formą przymierza, retoryką grecką lub edyktem królewskim. Zapewne mógł korzystać z tych źródeł, lecz w rezultacie nadał tekstowi własną, oryginalną formę prorocstwa chrześcijańskiego, która posiada dwie partykularne cechy: (1) parenetyczny wstęp i (2) proklamację centralną.

Charakter parenetycznego wstępu posiadają opisy sytuacji w poszczególnych wspólnotach, następujące każdorazowo po formule οἶδα. Swoisty bilans moralny obejmuje klasyfikację pozytywną i negatywną wierzących i dotyczy zarówno przeszłości jak i teraźniejszości: (I) 2, 2-4. 6; (II) 2, 9; (III) 2, 13-15; (IV) 2, 19-20; (V) 3, 1b. 4ac; (VI) 3, 8ac. 10a; (VII) 3, 15-16a. 17.

Proklamacja centralna informuje o przyczynach napisania listów i posiada ścisły związek z wcześniejszą oceną sytuacji moralnej we wspólnotach. Wśród komentatorów spotyka się trzy określenia tych fragmentów: *propositio*, *dispositio* lub egzortacja partykularna. Wprawdzie nie rozpoczyna ich stała formuła, lecz najbardziej charakterystycznym ich elementem są czasowniki użyte w trybie rozkazującym, za pomocą których Chrystus obliguje każdą wspólnotę do określonych działań (2, 5. 10. 16. 25; 3, 2a. 3a. 11. 19). W przypadku czterech pism (I, II, III, V) czasowniki w imperatywie otwierają korpus (2, 5. 10. 16; 3, 2a), zaś w pozostałych (IV, VI, VII) zostały umieszczone przy końcu proklamacji centralnej (2, 25; 3, 11. 19). Najczęściej wierni są wprost wezwani do nawrócenia (2, 5. 16. 21 [2x]. 22; 3, 3. 19), a dwukrotnie nakaz jest skierowany do ich pamięci⁴ (2, 5; 3, 3). Brak nawrócenia może spowodować przyście Jezusa jako eschatologicznego sędziego (2, 5b. 16; 3, 3b).

Struktura

Werset 3, 3a składa się z dwóch zdań głównych wolitywnych, których orzeczenia są w trybie rozkazującym: „pamiętaj” i „nawróć się”. Podrzędne względem nich jest pytanie pośrednie o dwóch orzeczeniach, które rozpoczyna spójnik „jak”: „wziąłeś i usłyszałeś” oraz kolejne zdanie wolitywne „trzymaj” z przedmiotem domyślnym „to”. Widać z tego, że treść napomnienia najpierw skupia się wokół spraw z przeszłości, o których chrześcijanie muszą nadal pamiętać, czego konsekwencją jest zdecydowane wezwanie do nawrócenia. W świetle kontekstu poprzedzającego, przesłanie w. 3a uznano za fragment egzortacji partykularnej, którą otwiera czasownik „stań się czujny” (w. 2). Nakazy mają ścisły związek z *parenetycznym wstępem* dotyczącym oceny postaw wspólnoty (w. 1b). Taki charakter posiada fraza w w. 3a, którą można określić jako imperatyw etyczny.

⁴ W pewnym stopniu można powiedzieć, że jest jakaś idealizacja przeszłości i nostalgia za minionym czasem, który odznaczał się większą gorliwością życia chrześcijańskiego.

Imperatyw etyczny (w. 3a)

Jak już zauważono, ta część napomnienia pozostaje w bezpośrednim związku z oceną sytuacji Kościoła w Sardes (w. 1b). Chrystus najpierw odwołuje się do pamięci, a następnie wzywa do nawrócenia. Kluczowymi terminami frazy jest pięć czasowników: „pamiętaj”, „wziąłeś”, „usłyszałeś”, „strzeż tego” i „nawróć się”.

Czasownik $\mu\eta\mu\acute{o}\nu\epsilon\upsilon\epsilon$ („przypomnij sobie”)⁵ został użyty w analogicznym kontekście w 2, 5⁶. W obu przypadkach odnosi się do zasad moralnych i duchowych, akcentując ich niezmienność⁷. Zarówno w NT (Ef 2, 11; 1 Tes 2, 9; 2 P 3, 1), jak i we wczesnej literaturze chrześcijańskiej i grecko-rzymskiej⁸ pojawia się w parenetycznym kontekście. Zwykle autorzy starają się w ten sposób dodać odwagi w wypełnieniu zasad moralno-etycznych. Czasami posługiwano się nim w celu wyjaśnienia teologicznego jakiegoś wydarzenia zbawczego (Łk 1, 54. 72)⁹. W takim przypadku przywołanie wcześniejszych słów nie ograniczało się do zapamiętania ich w sensie procesu rozumowego, lecz łączyło się ze specyficznym przypomnieniem wyłaniającym się w późniejszym czasie za sprawą Ducha Świętego (Dz 11, 16)¹⁰.

W Ap 3, 3a przedmiot i proces przypomnienia precyzuje wyrażenie $\pi\acute{\omega}\varsigma\ \acute{\epsilon}\lambda\eta\phi\alpha\varsigma\ \kappa\alpha\iota\ \eta\kappa\omicron\upsilon\varsigma\alpha\varsigma$ ¹¹ („jak wziąłeś i usłyszałeś”). Cała fraza może nawiązy-

⁵ Często pojawia się w LXX jako tłumaczenie hebrajskiego *zakar*, natomiast u synoptyków występuje trzy razy u Mateusza oraz sześć razy u Łukasza (cztery razy w Dz). Za każdym razem jest w relacji do Boga lub Jezusa – por. J. KUDASIEWICZ, *Jeruzalem - miejscem ukazywać się zmartwychwstałego Chrystusa* (Łk 24, 1-52), „Roczniki Teologiczno Kanoniczne” 1 (1974) nr 21, s. 52.

⁶ W obu przypadkach zachodzi analogiczna forma stylistyczna, którą otwiera spójnik koordynujący $\omicron\upsilon\upsilon$, po którym występują dwa czasowniki poprzedzone spójnikiem $\kappa\alpha\iota$.

⁷ Czasownik ten w sposób emfaticzny wzywa do przypomnienia sobie tego, co Kościół otrzymał i usłyszał od początku – por. D. E. AUNE, *Revelation 1-5*, Dallas 1997, s. 147, 221 (Word Biblical Commentary, 52); E. Lohse, *Objawienie Świętego Jana*, Warszawa 1985, s. 43.

⁸ Stosowne odniesienia w tym względzie zob. D. E. AUNE, *Revelation 1-5*, s. 147.

⁹ Por. O. MICHEL, $\mu\mu\eta\eta\sigma\kappa\omicron\mu\alpha\iota$, [w:] *Theological Dictionary of the New Testament*, t. 4, ed. G. W. Bromiley, Michigan 1987, s. 676.

¹⁰ Por. tamże, s. 677.

¹¹ W tym wypadku czasownik $\acute{\epsilon}\lambda\eta\phi\alpha\varsigma$ jest użyty w czasie perf. ind. act., natomiast $\eta\kappa\omicron\upsilon\varsigma\alpha\varsigma$ w czasie aoryst. Niektórzy sugerują, iż $\eta\kappa\omicron\upsilon\varsigma\alpha\varsigma$ posiada walor czasu perfectum (odnośnych autorów przytacza D. E. AUNE, *Revelation 1-5*, s. 216), inni zaś argumentują, że jest dokładnie odwrotnie, gdyż w późniejszej grece perfectum utracił swój walor, stając się prostym czasem narracyjnym, podobnie jak aoryst. To stanowisko dodatkowo potwierdza fakt, iż w Ap 5, 7; 8, 5; 7, 14; 19, 3 występują czasowniki $\acute{\epsilon}\lambda\eta\phi\alpha$ bądź $\acute{\epsilon}\lambda\eta\phi\alpha$, które w wielu manuskryptach posiadają formę aorystu, co sugeruje, iż z powodu braku wyraźnego podwojenia augmentu, typowego dla czasu perfectum, traktowano je jako aoryst – w ten sposób M. ZERWICK, M. GROSVENOR, *A Grammatical analysis of the Greek New Testament*, Rome 1981, s. 747; M. ZERWICK, *Biblical Greek*, Rome 1990, § 289 (Scripta Pontificii Instituti Biblii, 114).

wać do apostołskiego depozytu wiary i odpowiedzialności za jego zachowanie (1 Tm 6, 20)¹². Otwierający ją przysłówek πῶς pełni funkcję pośredniego pytania i nie jest znaczeniowo jednoznaczny, gdyż w owym czasie posiadał funkcję zaimka względnego („że”) lub zachowywał znaczenie pierwotne („jak”)¹³. To sugeruje, że przedmiotem przypomnienia nie wydaje się być jedynie zawartość (depozyt) ewangelii, lecz początkowe wydarzenie będące punktem odniesienia (*topos* – por. 2, 5) związanym z przekazem wiary chrześcijanom Sardes¹⁴. Według Pierre’a Prigenta miało ono znamiona cudu, który zdecydował o zrozumieniu i przyjęciu ewangelii¹⁵. Autor utrzymuje, iż o cudownym charakterze nawrócenia informuje wybór czasowników następujących po przysłówku πῶς. Chodzi najpierw o czasownik „trzymałeś”, który w Ewangelii Janowej posiada dość liczne zastosowania¹⁶. Według Prigenta charakteryzuje on zachowanie człowieka w cudowny sposób przyjmującego ewangelię. Analogiczną myśl rozwija w stosunku do drugiego czasownika „usłyszałeś”, przytaczając Rz 10, 14nn; 1 Tes 2, 13 i fragment Ody Salomona 15, 3: „Od Niego otrzymałem oczy i zobaczyłem jego święty dzień. Otrzymałem oczy i usłyszałem jego prawdę”.

Warto zwrócić uwagę na kilka zależności kontekstu dalszego Ap 2-3 odnośnie do roli tytułów chrystologicznych oraz obietnic nagród dla zwycięzców i ich związków z korpusami pism. W tym względzie cenne informacje podaje D. Bach¹⁷, który zauważył, iż Kościoły wezwane do nawrócenia (I, III, V, VII) zawierają tytuły chrystologiczne wyrażające rolę Chrystusa króla i sędziego, natomiast Kościoły święte (II, IV, VI) posiadają tytuły określające Jego uniwersalną wieczność życia. Wspólnoty wezwane do nawrócenia korespondują z sakramentem chrztu świętego, natomiast Kościoły święte (II, IV i VI) powinny pogłębiać życie wewnętrzne,

¹² Por. F. SIEG, *Listy do siedmiu Kościołów. Apokalipsa św. Jana 1-3 z komentarzem egzegetyczno-teologicznym*, Warszawa 1985, s. 89.

¹³ W tym miejscu P. PRIGENT (*L'Apocalisse di S. Giovanni. Traduzione e commento*, Roma, 1985, s. 124) przytacza opinię W. BAUERA (*Wörterbuch zum NT*, 2.a).

¹⁴ Por. D. E. AUNE, *Revelation 1-5*, s. 221.

¹⁵ Por. P. L'Apocalisse di S. Giovanni. Traduzione e commento, dz. cyt., s. 124.

¹⁶ Wspomniane wyżej użycie czasownika w Ewangelii Janowej informuje o przyjęciu Słowa, któremu towarzyszy przekazanie władzy-mocy dziecięctwa Bożego tym wszystkim, którzy uwierzyli w imię Jezusa (J 1, 12). Chodzi również o przyjęcie świadectwa odnośnie do sądu świata ogłoszonego przez Jezusa w imię swojego Ojca (3, 11. 32-33; 12, 48). Brak akceptacji Jezusa jest równoznaczne z odrzuceniem Tego, który Go posłał (13, 20). Z tego względu Jezus modlił się za swoich uczniów (17, 8). Wydaje się, iż podkreślany przez P. PRIGENTA cudowny wymiar tego wydarzenia nie jest aż tak wyraźny w powyższych tekstach, choć zapewne istnieje, lecz można go przyjąć jako jeden z aspektów tych perykyp.

¹⁷ Zob. D. BACH, *La structure au service de la prédication*, „Études Théologiques et Religieuses” 56 (1981), s. 294-305.

czego obrazem jest sakrament Eucharystii. W ten sposób liturgia chrztu i Eucharystii stanowi ważne podłoże interpretacyjne Ap 2-3. Innymi słowy: w pierwszym przypadku wierzący winni być wierni konsekwencjom sakramentu chrztu, zaś w drugim Eucharystii. Powyższe wnioski autor wyprowadza z analizy obietnic nagród dla zwycięzców, które według niego zawierają klucz interpretacyjny wszystkich listów¹⁸. Nie ulega wątpliwości, że w Ap 2-3 dostrzega się wymiar liturgiczny i sakramentalny¹⁹. W liście do Kościoła w Sardes taki kontekst widnieje w związku ze słowami: „imię” (ww. 1. 4. 5a. 5b), „księga życia” (w. 5) i „białe szaty” (ww. 4-5).

Taką aluzję zawiera również analizowana fraza: „jak otrzymałeś i usłyszałeś”. To, co zostało wypowiedziane i przekazane w czasie liturgii chrztu świętego, a bliżej chodzi o słowo Boże, wymaga od wierzących Sardes posłuszeństwa i wprowadzenia w życie (por. Mt 13, 17). Właściwe słuchanie oznacza realizowanie orędzia Jezusa (por. Mt 7, 16. 24. 26) połączonego z żywą wiarą (por. Mt 8, 10; 9, 2). Trzeba jednak najpierw głosić Chrystusa, aby wiara była możliwa (por. Rz 10, 14). Nie wystarczy jednak samo słuchanie słów Jezusa, gdyż konieczne jest ciągłe przypominanie Jego nauki i wcielanie jej w życie (por. Hbr 2, 1).

Czasownik τήρει („strzeż [tego]”)²⁰ występuje w trybie rozkazującym czasu teraźniejszego, czyli nakaz dotyczy aktualnego stanu, natomiast aoryst „nawróć się” sugeruje nakaz punktowy, jednostkowy. Całe wyrażenie jest przykładem częstej formy literackiej Apokalipsy zwanej *hysteron-proteron* („ostatni-pierwszy”), umieszczającej dwa elementy w odwrotnym porządku²¹. Wydaje się bowiem logiczne, iż „strzeżenie”, a dokładniej mówiąc „przestrzeganie” słów Chrystusa jest możliwe dzięki uprzedniemu nawróceniu. Samo wezwanie do przestrzegania wskazań Chrystusa prawdopodobnie odnosi się do nauczania katechetycznego związanego z realizacją przykazań w codziennym życiu chrześcijańskim (por. Mt 28, 20). W szerszym znaczeniu czasownik „strzec” oznacza: „zachowywać coś”, „stosować”, „ochraniać”,

¹⁸ Obietnice nagród wyrażone w pismach I, III, V i VII posiadają raczej naturę materialną, natomiast umieszczone w II, IV i VI są bardziej duchowe (D. BACH, *La structure au service de la prédication*, art. cyt., s. 302).

¹⁹ Na ten temat zob. P. PRIGENT, *Apocalypse et Liturgie*, Neuchâtel 1964 (Cahiers Théologiques, 52).

²⁰ P. PRIGENT (*L'Apocalisse di S. Giovanni. Traduzione e commento*, dz. cyt., s. 125) podkreśla brak dopełnienia bliższego, które podobnie jak w przypadku przysłowka nie jest takie oczywiste (zob. przypis). Autor dodaje, iż w konfrontacji z licznym występowaniem tego czasownika w pismach Janowych, tylko w tym miejscu ukazuje się w formie absolutnej w znaczeniu „bądź wierny”.

²¹ Analogiczne formy w Apokalipsie (3, 17; 5, 5; 6, 4; 10, 4. 9; 20, 4-5. 12-13; 22, 14) przytacza D. E. AUNE, *Revelation 1-5*, s. 221.

„pilnować” (por. J 8, 51). Zachowanie przykazań Chrystusa gwarantuje trwanie w Nim i w Jego miłości (por. 14, 21; 15, 10). Winny być ochraniające wartości moralne wynikające z nauki Chrystusa (por. Ap 16, 15). Użycie czasu terażniejszego wskazuje na ciągłe, aktualne działanie.

Czasownik μετανόησον oznacza przemianę duchową obejmującą zarówno sposób myślenia, jak i dążenie woli (por. Mk 1, 15). Domaga się osobowego czynu całego człowieka, w którym porzuca on dotychczasowy, błędnie obrany kierunek własnej drogi życia (por. Dz 26, 20).

Z kontekstu listu nie wynika dokładnie, jakie było główne przewinienie chrześcijan Sardes wymagające nawrócenia. Jednak w świetle tytułu „siedem Duchów Boga” (3, 1) można suponować, że wierzący nie posiadali „w pełni” Ducha, ponieważ „splamili się” jakimś czynem powodującym śmierć duchową (w. 4). Dodatkowo obietnica nagrody skierowana do „zwycięzcy” tego Kościoła pokrywa się częściowo z obietnicą skierowaną do małej grupy chrześcijan²² we wspólnocie (w. 4). Wspólnym elementem są „białe szaty” (w. 4). Można przyjąć, że dalsza część wspomnianej obietnicy nagrody, czyli wyznanie imienia zwycięzców przez Chrystusa w obecności Ojca (w. 5c) łączy się z głównym problemem członków tej wspólnoty, czyli utratą życiodajnego imienia doprowadzającą ich do śmierci (w. 1b). Motywem wspierającym tę zależność są wypowiediane słowa Chrystusa, mającego „siedem Duchów Boga” (w. 1a), które pokrywają się z wypowiedzią Ducha mówiącego do wszystkich Kościołów (w. 6)²³. Kontekst sugeruje, że tym, co spowodowało „poplamienie szat” wierzących, a w konsekwencji doprowadziło do śmierci duchowej, było zaniedbanie świadectwa wspólnoty związanego z brakiem wyznawania imienia Jezusa w sposób publiczny (ww. 1b. 4). Warto w tym miejscu przytoczyć dosadne określenie W. Barclaya²⁴ zaznaczającego, iż treść tego listu jest ostrzeżeniem przed „szpazmatycznym chrześcijaństwem”, gdyż wielu z nas przyznaje się do Chrystusa tylko w określonej, dogodnej dla nas chwili. Zatem, głównie ten grzech winien stać się przedmiotem nawrócenia w świetle Ap 3, 3a.

²² Aluzja do tzw. reszty Izraela. Odnośnie do aluzji starotestamentalnych występujących w Ap 2-3 zob. F. P. SZYMAŃSKI, *Znaczenie historii zbawienia w Ap 2-3*, „Colloquia Theologica Adalbertina” 2 (2002) nr IV, s. 27-40.

²³ W liście zauważa się inkluzję między autoprezentacją Chrystusa: „to mówi Ten, co ma siedem Duchów Boga” (w. 1) i słowami refrenu: „co mówi Duch do Kościołów” (w. 6). Istotne jest zatem to, co się słyszy, czy wypowiediane słowa świadectwa są zgodne z tym, co mówi Chrystus i Duch.

²⁴ Por. W. BARCLAY, *Objawienie św. Jana*, t. 1, Warszawa 1981, s. 152.

Wnioski teologiczno-parenetyczne

Analiza egzegetyczna ujawniła ogromne bogactwo orędzia zbawczego tekstu Ap 3, 3a, które można ująć w kilku punktach:

(1) Sardes było miastem, które największy rozkwit przeżywało za panowania Krezusa, tj. w VI wieku przed Chrystusem. Ów złoty okres stał się początkiem jego upadku. Z powodu braku czujności mieszkańców zostało dwukrotnie zdobyte podstępem, najpierw przez Cyrusa, a potem przez Antiocha III²⁵. Odtąd miasto żyło wspomnieniami dawnej świetności. Analogiczną sytuację można odnieść do chrześcijańskiej gminy, która wydawała się żywą wspólnotą, ale był to jedynie pozór. Brakowało w niej autentyczności życia z wiary, dlatego św. Jan chciał ją obudzić, wzywając do czujności. W tym względzie odwołał się do sakramentalnych korzeni wiary, na których została zbudowana wspólnota. Nieodzowne jest ciągłe wracanie pamięcią do tej chwili powołania. Byli w Sardes nieliczni wierni, którzy nie „splamili swoich szat”, i szczególnie do nich Chrystus się zwraca, licząc na to, że pociągną za sobą pozostałych²⁶.

(2) Ap 3, 3a jest wołaniem o nawrócenie. Na określenie przemiany NT używa słowa στρέφω (odwracać, przemieniać, zmieniać), bądź μετάνοια (zastanawianie się po fakcie, zmiana, odwrócenie myśli)²⁷. Nie chodzi jedynie o zmianę myślenia, lecz o proces duchowy dotyczący całego człowieka, dzięki któremu całkowicie zwraca się on ku Bogu. Obejmuje on ukształtowanie intelektu i woli²⁸. Pokuta zewnętrzna jest istotnym jego elementem charakteryzującym się swoistym stylem życia, umożliwiającym postęp duchowy. Przemiana nie jest jednak jednoznaczna z aktami zewnętrznymi, gdyż one jej nie definiują. Jezus zdecydowanie piętnował utożsamianie nawrócenia z formami jego wyrazu (por. Mt 6, 16-18). Zdziałane przez Niego cuda winny być wystarczającym znakiem do nawrócenia i pokuty (por. 10, 13-15). Nie łączył jednak nieszcześć z grzechem (por. 13, 1-2)²⁹. Jego apel był skierowany

²⁵ Bogate odniesienia historyczne do Ap 2-3 zebrał C. J. HEMER, *The Sardis Letter and the Croesus Tradition*, „New Testament Studies” 19 (1972-1973), s. 94-97; tenże, *The Letters to the Seven Churches of Asia in their Local Setting*, Sheffield 1986 (Journal for the Study of the New Testament Supplement Series, 11).

²⁶ Por. A. TRONINA, *Apokalipsa orędzie nadziei*, Częstochowa 1996, s. 127-130.

²⁷ Por. J. GIBLERT, P. GRELOT, *Pokuta – Nawrócenie*, [w:] *Słownik Teologii Biblijnej*, red. nac. X. Léon-Dufour, tł. i oprac. K. Romaniuk, Poznań-Warszawa 1973, s. 706.

²⁸ Por. J. M. BAKALARZYK, *W trosce o właściwe rozumienie chrześcijańskiej metanoi*, „Colectanea Theologica” 2 (1999), s. 65-69.

²⁹ Por. A. SUSKI, *Wezwanie do pokuty w Nowym Testamencie*, „Ateneum Kapłańskie” 1 (1977), s. 21.

również do sprawiedliwych (por. Łk 7, 36-50; 18, 9-13)³⁰. Treścią Jego nawoływania było Królestwo Boże: „Czas się wypełnił i bliskie jest Królestwo Boże. Nawracajcie się i wierzcie w Ewangelię” (Mk 1, 15). Decyzję zmiany życia zwykle poprzedzała łaska przebaczenia (por. Łk 4, 16-21).

W świetle powyższych obserwacji, nawrócenie według Ap 3, 3a jest wezwaniem wspólnoty do początków wiary: „Pamiętaj, jak wzięłeś i usłyszałeś” (3, 3; por. 2, 4), mających związek z sakramentem chrztu świętego. Musi ono znaleźć swój wyraz w odwróceniu się od występku zaniechania „wyznawania” Jezusa (3, 5). Nagrodą dla wiernych chrześcijan będzie zrównanie ich godności z poziomem godności Chrystusa: „I wyznam imię jego przed moim Ojcem i Jego aniołami” (w. 5). W kontekście tego fragmentu można również poznać los tych chrześcijan, którzy nie odpowiedzą pozytywnie na wezwanie do nawrócenia.

(3) Wezwanie do czuwania zostało zawarte w wypowiedziach: „stań się czujnym” (3, 2) oraz „jeśli więc czuwać nie będziesz, przyjdę jak złodziej” (3, 3). Wiąże się z nawróceniem, lecz bardziej akcentuje stałe ukierunkowywanie postępowania na dobro i unikanie tego, co złe. Wszyscy wierzący Sardes są powołani do szczęścia wiecznego i każdy ma swoje imię wpisane do „księgi życia” (3, 5). Istnieje jednak niebezpieczeństwo, że brak czujności może się skończyć skreśleniem z listy żyjących. W NT obraz „księgi życia” jest wolny od wszelkiego fatalizmu, lecz wyraża oczywistość i wyrazistość zbawienia gminy chrześcijańskiej, która wybrała życie w Jezusie Chrystusie i zakorzeniła się w łasce Bożej (por. 2 Tm 2, 19). Wezwanie do czuwania wiąże się z tym, że chrześcijanin może przez niewłaściwe życie stracić przywilej bycia zapisanym w „księdze życia”. Obietnica ta odnosi się do życia wiecznego z Bogiem, które rozpoczyna się w życiu doczesnym w sakramencie chrztu, a więc należy czuwać, „pilnować” tych łask, które zostały dane w momencie chrztu. Cała Apokalipsa osadzona jest w klimacie oczekiwania rychłego końca, w klimacie pewności, że koniec nadejdzie niebawem. Oznacza on przyjsie Pana, przyjsie na sąd ostateczny, który uwieńczony zostanie wiecznym królowaniem Boga³¹. Przyjsie Pana rozpocznie się od sądu nad wszelką nieprawością³². Teraźniejszość Kościoła jest sytuacją decyzji: „Kto się przyzna do Mnie wobec ludzi, przyzna się i Syn człowieczy do niego wobec aniołów Bożych” (Łk 12, 8; por. Ap 3,

³⁰ Por. J. CZERSKI, *Kerygma o królestwie Bożym, jako wezwanie do nawrócenia*, [w:] *Ad libertatem in veritate. Księga pamiątkowa dedykowana Księdzu Profesorowi Alojzemu Marcelowi w 65 rocznicę urodzin i 35-lecia pracy naukowej*, red. P. Morciniec, Opole 1996, s. 150.

³¹ Por. M. CZAJKOWSKI, *Ostatnie proroctwo (Apokalipsa)*, [w:] *Wprowadzenie w myśl i wezwanie ksiąg biblijnych*, red. J. Frankowski, t. 10, Warszawa 1992, s. 193.

³² Por. S. GADECKI, *Wstęp do Pism Janowych*, Gniezno 1996, s. 208.

5)³³. Czujność w Sardes wiąże się z zapowiedzią nagrody dla zwycięzcy, którą będą białe szaty, pozostawienie imienia w księdze życia i wyznanie jego imienia przed Ojcem i aniołami (por. 3, 5)³⁴. Nie ogranicza się tylko do jednostki, ale ci, którzy czuwają, mają pomóc pozostałym, aby mogli czuć: „umocnij resztę, która miała umrzeć, bo nie znalazłem twych czynów doskonałymi wobec mego Boga” (3, 2).

(4) Pareneza Ap 3, 3a jest niezwykle zasadnicza. Wymagania stawiane temu Kościołowi są wysokie i bezkompromisowe. Z treści listu wynika, że część chrześcijan żyje jak zwycięzcy, zaś pozostali stali się „martwi” i do nich jest skierowane wezwanie do nawrócenia. Istotny jest jednak fakt, że obietnica nagrody skierowana jest do wszystkich, choć większość musi się nawrócić³⁵. Nagrodą będzie „biała szata” – symbol nawiązujący do obrzędu chrzcielnego i wyznania wiary³⁶. Tę drogę rozpoczął Jezus w swoim życiu, śmierci i zmartwychwstaniu. Różne mogą być środki odnowienia człowieka, lecz może się ono jedynie dokonać przez moc Słowa i Ducha Bożego. Tego doświadcza się zwłaszcza w sakramentach chrztu i Eucharystii.

(5) W świetle Ap 3, 3 Chrystus jawi się jako Sędzia, który interesuje się życiem wspólnoty³⁷. Nagana zwrócona do Kościoła w Sardes odnosi się również do wszystkich czytelników pisma. Poddając wspólnoty osądowi, Chrystus poddaje je pokutnemu oczyszczeniu. Jest to rozwijający się proces, który ma ukoronowanie w rozkazach „strzeż tego i nawróć się” (3, 3a). F. Sieg twierdzi, iż określenie „wobec mego Boga” (3, 2c) wskazuje najpierw na jedność Chrystusa uwielbionego z Bogiem Ojcem, następnie zaś rozpatrywane w kontekście całego wiersza, a także listu nasuwa myśl, że Chrystus-Zwycięzca, któremu Bóg Ojciec wszystko oddał, wykonuje swoją sędziowską władzę nad ludźmi w obliczu Najwyższej Instancji, czyli samego Boga Ojca. Kryterium Jego osądu jest zgodność z wolą Boga Ojca³⁸.

Wronki

PIOTR FLORENCJAN SZYMAŃSKI OFM

³³ Por. G. HIERZENBERGER, *Egzystencja eschatologiczna*, [w:] *Praktyczny Słownik Biblijny*, pod red. A. Grabner-Haidera, przekł. i oprac. T. Mieszkowski, P. Pachciarek, Warszawa 1995, s. 300.

³⁴ Por. A. JANKOWSKI, *Apokalipsa. Wstęp – przekład z oryginału – komentarz*, Poznań 1959, s. 126 (Pismo Święte Nowego Testamentu, 12).

³⁵ Por. P. PRIGENT, *L'Apocalisse di S. Giovanni. Traduzione e commento*, dz. cyt., s. 128.

³⁶ Por. A. TRONINA, *Apokalipsa orędzie nadziei*, dz. cyt., s. 130.

³⁷ Por. D. MOLLAT, *Apokalipsa dzisiaj*, Kraków 1992, s. 56.

³⁸ Por. F. SIEG, *Listy do siedmiu Kościołów...*, dz. cyt., s. 89.

Sommario

L'oggetto della conversione secondo Ap 3, 3a

Il presente articolo è stato dedicato all'analisi del brano di Ap 3, 3a, per raccogliere il messaggio della conversione espresso in questo versetto.

I tre imperativi abbozzano il movimento completo di una vera conversione: “ricordati”, “osservalo”, “pentiti” (v. 3a). La storia della conversione viene accennata dai tempi degli altri verbi: il perfetto (*hai ricevuto*) che esprime la permanenza attuale di un avvenimento passato, poi l'aoristo (*ascoltasti*) che in via a un momento unico del passato. Dall'indagine del contesto della lettera risulta che suscritti verbi alludano al battesimo della comunità. La chiesa deve avere la stessa premura, la stessa sollecitudine, come Gesù, di predicare il suo nome per essere riconosciuta davanti al Padre (v. 5b).

